

mende secularisatie. Het wilde de openbaring niet ontkennen, maar achtte hetgeen boven een goed levensgedrag uitging illusie. In negentiende-eeuws Nederland kwam het bij de intelligentsia frequent voor. Er is daarover felle strijd gevoerd. Apologeten namen de verdediging van de traditionele waarheden op zich. Zij hadden gebruik kunnen maken van John Wesley's visie. Belangrijk was dat hij, gevormd aan de Universiteit van Oxford, de betekenis van de ratio allerminst ontkende. Hij noemde haar in *A Plain Account of Christian Perfection* (1766) zelfs een 'excellent gift of God'. Wesley was een kritisch wetenschapsmens, met een weloverwogen mening. Wel kende hij de beperkingen van de ratio en doorzag hij hoe deze kon leiden tot 'scepticism'. In Nederland heette dat 'twijfelzucht', een term, door bijna alle theologen van naam in de negentiende eeuw gebruikt.

Verbluffend is bovendien de sociale invloed die van het methodisme is uitgegaan. Omstreeks 1730 was de maatschappelijke wanorde in Engeland even sterk als in Frankrijk. Dáár barstte tegen het einde van de eeuw de revolutie los. In het land van de Wesley's bleef men hiervoor gespaard. Er is geponeerd dat dit mede aan het methodisme te danken is geweest. Als deze hypothese waarheid bevat³ is het te meer verwonderlijk dat de beweging vóór de grenzen van Nederland haltgehouden zou hebben. De afkeer van revolutionaire vrijheid, gelijkheid en broederschap was in Nederland bij Rooms-Katholiek en Protestant even groot. De 'sociale quaestie' bestond, dat was men zich bewust. Maar christenwoordvoerders wezen voor de oplossing naar eigen 'beginselen'. Zij hadden bij Wesley terecht gekund, die in een preek uit 1744 ('Scriptural Christianity') het christendom tekende 'as beginning to exist in individuals; as spreading from one to another; and as covering the earth'. Wesley proclameerde: 'Christianity is essentially a social religion and to turn it into a solitary religion is indeed to destroy it'. Godsdienst was voor hem begin en einde van de maatschappij. In de Preface voor het eerste Methodist Hymn Book (1739) schreef Wesley: 'The Gospel of Christ knows no religion but social, no holiness but social holiness'. Hij zette de aanval in op oorzaken van armoede: drankmisbruik, goklust, wreedhe-

3. De hypothese werd gelanceerd door o.a. W.H. Lecky en J.R. Green en overgenomen door o.a. E. Halévy en B. Semmel. Belangwekkend is dat zij al voorkomt in het Réveil-tijdschrift *Nederlandsche Stemmen over Godsdienst, Staat-, Geschied- en Letterkunde*, deel II, nr. 21 (21 maart 1835), 124 ('... aan wie men te danken heeft dat de godsdienstige en burgerlijke instellingen van dit land [sc. Engeland] bewaard bleven te midden van dien stroom van onheilige en alles omkeerende beginselen ...'). Het betreffende artikel draagt de titel 'Over den godsdienstigen toestand van Engeland' en is geschreven door H.J. Koenen. Voor de sociale wanorde in Engeland toen, zie men o.a. J. Wesley Bready, *England: before and after Wesley*, London, [1939].